

Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi

Derleme Makalesi

Mimari Tasarımda Restorasyon ve Ulaşılabilirlik: Akreditasyon İhtiyacı

Hasan ÜNVER^{a,*}, Ruşen YAMAÇLI^b, Leyla Y. TOKMAN^b

^a Mimarlık Doktora Programı, Fen Bilimleri Enstitüsü, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, TÜRKİYE

^b Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, TÜRKİYE

* Sorumlu yazarın e-posta adresi: hasanunver@gmail.com

ÖZET

Diğer tüm disiplinler gibi, mimari tasarımın bir dalı olan restorasyonda da herkes için insan hak ve onuruna uygun kalitede yaşam standardının sağlanabilmesi, bilgi ve hizmetlerin mutlak ulaşılabilir olmasıyla mümkündür. Bu temel koşulun sağlıklı işleyebilmesi ve sürdürülebilirliği ise tüm bilgi ve hizmetlerin her ölçekte akredite olmasıyla güçlenerek, evrensel bir anlam kazanacaktır. Bununla birlikte, son yıllarda dünyada olduğu gibi ülkemizde de günden güne önem ve ivme kazanarak üzerinde bir çok çalışma yapılan restorasyon, ulaşılabilirlik ve akreditasyon, tasarım süreçlerinde sık sık bir arada irdelenmeye başlamıştır. Ulaşılabilirlik standartlarının; koruma kurullarında son derece disiplinli bir bakış açısıyla değerlendirilen ve tarihi yaşam kalıplarıyla şekillenmiş yapılarda uygulanabilmesi; böylece restorasyon uygulamaları sonucu yeniden işlevlendirilen tarihi binaların ulaşılabilir hale getirilmesi başlı başına bir problem arz etmektedir.

Diğer bir handikap ise çok büyük emek ve maddi imkanların seferber edilmesiyle gerçekleştirilen bu uygulamalar, her ne kadar kendi içlerinde ulaşılabilir olsalar da diğer yapılar, fonksiyonlar ve kentsel donatılarla çoğu zaman eşdeğer imkan ve kriterler arz etmemektedirler. Çalışmada, çok farklı girdi ve kriterlere sahip iki disiplin olan restorasyon ve ulaşılabilirlik bağlamında, evrensel tasarım ilkelerinden kullanımda eşdeğerlik – diğer adıyla akreditasyon– sistemi geliştirilmesinin önemi ve gerekliliği ortaya konmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mimari tasarım, Akreditasyon, Ulaşılabilirlik, Restorasyon

Restoration and accessibility at architectural design: Need of accreditation

ABSTRACT

In restoration –a branch of architectural design-, life standards appropriate to human rights and dignity can only be possible with absolute accessibility of information and services. Reliable process and sustainability of this main requirement will get a universal meaning with accreditation of information and services being accredited in all scales. However in recent years, restoration, accessibility and accreditation are being examined together in Türkiye, as around the rest of the world. Day by day, these subjects are being studied with more importance and acceleration. The use of accessibility standards in re-functioned historical buildings which have been shaped

with traditional life patterns and are being evaluated with a highly disciplined perspective in cultural heritage conservation boards offers crucial problems in itself.

Although these applications which requires great amount of labor and financial facility are accessible themselves, non-accessibility and also non-accreditation of these buildings from other buildings, functions, community facilities and services are another handicap. In this study, the importance and the need of accreditation –one of the main principles of universal design– are being presented in the context of two disciplines: restoration and accessibility which have very different entries and criteria.

Keywords: Architectural design, Accreditation, Accessibility, Restoration

I. GİRİŞ

İNSAN, doğal ve yapay çevre içindeki yaşamını sürdürebilmek için çeşitli gereksinimlerini karşılamak zorundadır. Bu gereksinimlerin en başında da barınma gelmektedir. Diğer tüm ihtiyaçlar, bir ihtiyaçlar hiyerarşisi bağlamında barınma ihtiyacının karşılanmasını takip eder. Dolayısıyla insanın barındığı ve vaktinin bir kısmını da olsa geçirdiği yapıyı çevreyi oluşturması, kullanması ve nu yapıyı çevreye ulaşması medeniyetin ilk çabalarını oluşturmuştur. Bu bağlamda mimarlık, insanların yaşamını kolaylaştırmak, barınma, eğlenme, dinlenme, çalışma gibi eylemlerini sürdürebilmeleri amacıyla, belirli ölçü ve kurallara göre yapıyı çevre oluşturma sanatı olarak tanımlanmaktadır [1].

Mimarlığın bir biçimin oluşturulmasına yönelik bir süreç; mimarın ise başta bina ihtiyaç programı ve arsa olmak üzere çevre, kullanıcılar, iklim vb değişkenleri değerlendirip yorumlayarak biçimin niteliklerine karar veren yetkili kişi [3] olduğundan yola çıkıldığında mimari tasarımın bütün elemanları artık birer parça olarak gözükmeden çıkıp bir bütün haline gelerek yapı gerek fonksiyonel ve gerekse de görsel açıdan tamamlık kazanacaktır [4].

Evrensel bir bilim olması nedeniyle mimarlık; kuram ve uygulamalarında bütün insanlara aynı kalitede yaşam alanları sağlamayı temel ilke edinir. Dolayısıyla tüm mekânların herkes tarafından eşit biçimde kullanılabilmesi için gerekli fonksiyonel ve teknik gereksinimlerin sağlanması şarttır.

Maslow, ihtiyaçlar hiyerarşisi teorisinde [Şekil 1] insanların, belirli kategorilerdeki ihtiyaçlarını karşıladıkça, kendi içlerinde bir hiyerarşi oluşturan ‘üst ihtiyaçlar’ı tatmin etme arayışına girdiklerini belirtmiştir. Bireyin kişilik gelişiminin, o an için baskın olan ihtiyaç kategorisinin niteliği tarafından belirlenmesi söz konusudur ve bir kategorideki ihtiyaçları tam olarak gidermeden bir üst düzeydeki ihtiyaç kategorisine, dolayısıyla kişilik gelişme düzeyine geçmesi söz konusu olamaz [5]. Bu teoriyi, toplum için de genellemek yanlış olmaz. Çünkü toplum da belirli gereksinimlerini karşıladıkça bir üst kategorideki ihtiyaçlarını tatmin yollarını çizer.

Şekil 1: Maslow'un ihtiyaçların hiyerarşisi piramidi [5]

Ulaşılabilirlik ve restorasyona dair gerek idari düzenlemeler ve gerekse de kod ve standartlar "insan ölçeği"ni baz alan doğaları gereği küreselden yerele bir yayılım göstermekteyken; akreditasyon ise tam tersi bir şekilde yerelden küresele yönelen bir süreç takip eder.

Bununla birlikte, ulaşılabilirlik ve restorasyon yaklaşımları da kendi doğaları gereği birbirleriyle zıtlık arz etmektedir. Nitekim, ulaşılabilirlik standartları 20. yüzyıl boyunca sürekli gelişip gerek nitel ve gerekse de nicel olarak mükemmelleşerek uluslar arası kabul görmüş bir değerler sistemidir. Restorasyon ise küresel ve uluslararası anlaşma, belge ve kabullerle çok sıkı bir akademi yaklaşım gerektiren özel bir bilim dalı haline gelmiştir.

Son yıllarda dünyada olduğu gibi Türkiye'de de önemli açılımlara konu olan *restorasyon*, *ulaşılabilirlik* ve *akreditasyon* kavramlarının mimari tasarımda artık sık sık bir arada irdelenmesi söz konusudur. Ulaşılabilirlik standartlarının; koruma bağlamında son derece ciddi ve disiplinli bir platformda, tarihi yaşam kalıplarıyla şekillenmiş yapılarda uygulanabilmesi ve ulaşılabilirliğin restorasyon uygulamalarında da sağlanabilmesi başlı başına bir problem arz etmektedir.

Çalışmada, taşınmaz kültür varlıklarında 5378 sayılı "Engelliler Hakkında Kanun" hükümlerince zorunlu kılınan ulaşılabilirlik gereksinmelerine ilişkin mevzuat, idari yapılanma ile bunların yerelden genele uygulama yansımaları olan norm ve standartların yerel yaklaşımla oluşturulmalarının gerekliliği ortaya konacaktır.

Bu bağlamda "restorasyon", "ulaşılabilirlik" ve "akreditasyon" kavramlarının kapsamaları değerlendirilerek bu üç kavramın uygulamada bir araya gelebilme zorunluluğu, bazı uluslar arası emsaller ışığında irdelenecektir.

II. RESTORASYON ve ULAŞILABİLİRLİK

Tarihi çevre ve tarihi yapıların korunması temelde çağdaş bir kültürel istektir ve toplum kültürünün çağdaşlaşmasına paralel olarak gelişir [6].

Restorasyon; özellikle de tarihi ve kültürel varlıkların korunması, binaları, nesnelere, manzaralar ya da tarihsel öneme haiz diğer eserleri korumak ve muhafaza etmek için gösterilen çabadır [7]. Sanatsal değeri olan bir yapının, bir kültür ve tarih belgesi olarak bütün özgün nitelikleriyle ömrünün uzatılmasını sağlayan teknik ve mimari müdahalelerin tümü restorasyon etkinliğini oluşturur. Ayrıca çağdaş kültür çevresel koruma bağlamında birçok slogan yaratmıştır. Bunlardan biri *geçmiş'in bugünle birlikte yaşama hakkıdır* [6].

Kültür varlıkları, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'nın 63. maddesinde, "*Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır...*" [8] hükmü ile devlet güvencesi altına alınmıştır. Bu bağlamda 1983 yılında yürürlüğe giren, temel kanun niteliğindeki 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu "*taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmek...*" [9] amacıyla koruma mevzuatını ve ülke çapındaki koruma faaliyetlerini yönlendirmektedir.

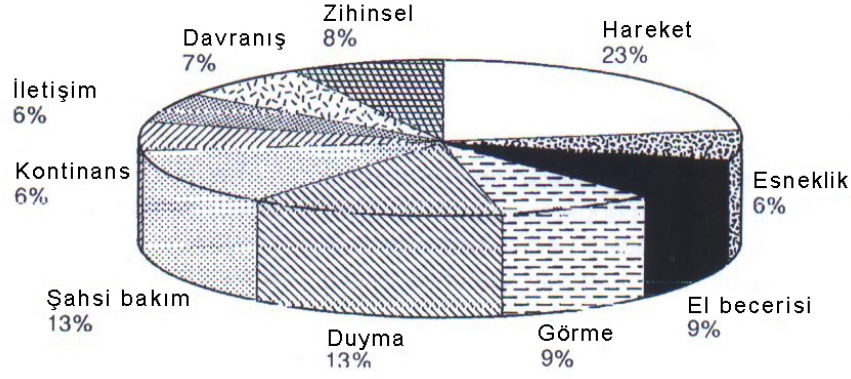
Ayrıca 5393 sayılı "Belediyeler Kanunu" ile de "*kentin gelişimine uygun olarak eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek ve kentin tarihî ve kültürel dokusunu korumak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulamak*" [10] görevi yerel idarelere verilerek, koruma yaklaşımlarının doğasında yer alan "genelden özele" mantığının ilke edinildiği görülmektedir.

Ulaşılabilirlik; inşa edilmiş çevrelerin ve ulaşım sistemlerinin tüm insanlar için açık, erişilebilir ve kullanılabilir olmaları gerektiğini kabul eden rasyonel ve insan odaklı bir yaklaşımdır [12]. Bu yönüyle kısıtlı –çocuklar, yaşlılar, engelliler- kişiler için ulaşılabilirlik; toplumsal yaşamın içinde yer alabilmek gibi temel bir işleve sahiptir. Çünkü sosyal yaşamın bilgi ve hizmet düzeyinde herkes için aynı oranda ulaşılabilir ve kullanılabilir olması, toplumsal gelişmişlik düzeyi açısından önemli bir göstergedir. Diğer yandan, engelli bireylerin toplum yaşamının tüm alanlarına tam katılımının sağlanması sosyal devlet anlayışının temelini oluşturmaktadır. Dünyadaki son gelişmeler insan hakları temelinde her bireyin hiçbir ayrımcılığa uğramadan tüm hizmetlerden aynı ölçüde yararlanabilmesini öngörmektedir [12].

Ulaşılabilirlik de korumada olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile devletin sorumluluğu altındadır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 23/7/1995 tarihli değişik Başlangıç bölümünde "*...Her Türk vatandaşının bu Anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak millî kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddî ve manevî varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu...*" [8] ifadesi yer almaktadır. Ayrıca Anayasa'nın "Kanun Önünde Eşitlik" hükümlerinin yer aldığı 10. Maddesinde ise "*çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz*" [8] denilerek çeşitli dezavantajlara sahip olabilecek tüm kesimler açıkça belirtilmiştir. Bu hükümleri amir kabul eden ve ulaşılabilirlik bağlamında ana kanun 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'dur. Kanunun amacı "*...engellilerin temel hak ve özgürlüklerden faydalanmasını teşvik ve temin ederek ve doğuştan sahip oldukları onura saygıyı*

güçlendirerek toplumsal hayata diğer bireylerle eşit koşullarda tam ve etkin katılımlarının sağlanması ve engelliliği önleyici tedbirlerin alınması için gerekli düzenlemelerin yapılmasını sağlamaktır” [11].

Bu kanuna ek olarak 3194 sayılı İmar Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5215 sayılı Belediye Kanunu ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu da yapılı çevrede ulaşılabilirliği yerel düzleme ulaştırılan başlıca belgelerdir.

Şekil 2: Engelli yetişkinlerin engel türüne göre oranları [13]

Engel türleri çok geniş bir yelpaze arz etmektedir [Şekil 2]. Bu nedenle mimari tasarımda, ulaşılabilirliğe bakış açısı çok geniş bir etüt ve dolayısıyla da çözüm gerektirmektedir. Bununla birlikte engellilik, belirli bir yaş grubunu değil, tüm yaş gruplarından insanları hayatlarının en azından bir bölümünde karşı karşıya kaldıkları bir durum özelliği göstermektedir [Çizelge 1] Hamile kadın, çocuk arabası süren veya çocuklu anne, ağır paket, bavul v.b. eşya taşıyan insanlar bu kapsamdadır [14].

Çizelge 1: Günlük aktivitelerini yerine getiriş biçimleri [18].

	Bedensel Engelli	Görme Engelli	İşitme Engelli	Konuşma Engelli	Zihinsel Engelli
Kendi başına bağımsız	61,2%	70,3%	75,7%	54,5%	33,1%
Yarı bağımlı	20,5%	18,4%	16,5%	19,2%	30,3%
Tam bağımlı	18,1%	11,2%	7,7%	25,8%	36,2%
Henüz uygun yaşta değil	0,2%	0,1%	0,1%	0,5%	0,4%
Toplam	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Kısıtlı hareketliliğe sahip insanların sayısı azımsanmayacak kadar fazladır. Avrupa’da engelli istihdamı üzerine Eurostat tarafından yapılan bir araştırmaya [16] göre, çalışma yaşındaki (16 – 64 yaş arası) insanların 44,6 milyonu (altı kişiden biri veya %15) uzun süreli sağlık sorunlarına veya engelliliğe sahiptir. Türkiye’de ise nüfusun %12,29’unu oluşturan engellilerin özgür ve onurlu yaşama hakkı, T.C. Anayasası başta olmak üzere 5378 sayılı Özürlüler Kanunu, çeşitli standartlar ve uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınmıştır [17].

Son yıllarda konu ile ilgili olarak yapılan araştırmalar, fiziksel özürlülerin toplum içindeki tanımı ve oranına değişik ve ilginç boyutlar kazandıran sonuçlar getirmiştir. Bu sonuçlar şunlar olmaktadır:

- Toplum içinde sadece sürekli özürlüler yoktur. Her insan yaşamının bir döneminde, kısa veya uzun geçici özürlü olabilir.

- Yukarıdaki tanımlamaların dışında kalan, ancak aşağıda belirtilen bazı kronik veya geçici hastalıklar sonucu; hareketleri, yaşamları kısıtlanmış bireyler vardır. Bunlar da "özürlü" tanımı içine alınmalıdır. (Dolaşım sistemi hastalıkları (kalp, damar), sindirim ve idrar yolları hastalıkları sonucu ameliyatlı ve yapay organ taşıyanlar, nefes yolları, akciğer hastalıkları, diyabet ve sonuçları, romatizma v.b. gibi)
- Bir diğer yaklaşım ise 12 yaşından küçük çocukların, 60 yaş ve yukarısı yaşlıların, hareketlerindeki kısıtlılık, görsel ve işitsel kısıtlılıkları nedeniyle fiziksel çevrede "özürlü" sayılabilecekleri savunulmaktadır [14].

Diğer bir deyişle engelliliğin, "ideal bir şehirselle çevrede" [14] ortadan kalkması ön görülmeyle birlikte fiziksel çevre henüz bu ideal duruma kavuşmaktan oldukça uzaktır [Çizelge 2].

Çizelge 2: Bina, cadde, sokak ve yollarda engeline uygun düzenlemeler bulunanlar [17].

	Bedensel Engelli	Görme Engelli	İşitme Engelli	Konuşma Engelli	Zihinsel Engelli
Evet	3,0%	2,6%	2,3%	3,1%	1,8%
Hayır	68,7%	65,0%	66,8%	67,6%	66,4%
Bilmiyor	18,0%	22,0%	21,9%	19,6%	21,5%
9	10,3%	10,3%	9,1%	9,6%	10,3%
Toplam	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	Bedensel Engelli	Görme Engelli	İşitme Engelli	Konuşma Engelli	Zihinsel Engelli
Evet	25433	10906	5717	8223	6101
Hayır	589516	268174	168779	177860	219994
Bilmiyor	154547	90912	55373	51564	71119
9	88134	42320	22941	25360	34028
Toplam	857630	412312	252810	263007	331242

Kısacası, uluslar arası kabul gören ve uzun yıllar süren deneyimlerle sabitlenmiş birçok norm ve standarda sahip engelli erişimi ilkeleri; diğer yanda ise yüzyıllar önce, o zamanın beğeni ve imkânlarına göre inşa edilmiş yapıları tekrar hayata döndürebilmek adına Kültür Varlıklarını Koruma Kurullarınca çok ciddi bir prosedür ile korunması amaçlanan kültür varlıkları söz konusudur. Her iki husus da son derece net çizgilerle sınırlanmıştır ve bir arada ele alınmaları durumunda beraberinde birçok tasarımsal sıkıntıyı da getirecektir [15].

Restorasyon projelendirmesi ve uygulamalarına konu olan binalarda sıklıkla fonksiyon değişikliği tercih edilmektedir. Özellikle son yıllarda bu tip yapılara, sahip oldukları prestij değerleri de göz önüne alınarak dernek, restoran, kafe, kamu binası, müze ve benzeri kamusal fonksiyonların yüklendiği görülmektedir. Ayrıca bu binaların özgün fonksiyonlarının genellikle konut olduğu da göz önüne alındığında, yukarıdaki bağlamda bir yenilemenin gerek ulaşılabilirlik ve gerekse de restorasyon gibi birbirleriyle doğaları gereği taban tabana zıt iki disiplinin bir payda altına alınması anlamına geleceği açıktır.

Restorasyon yaklaşımının bu tip düzenlemelere ne kadar sıcak baktığı ve bu amacı güden uygulamalara ne kadar izin verdiği ise ayrı bir tartışma konusudur. Uygulansa bile ulaşılabilirliğe dair uluslararası kabul gören norm ve standartların, alan ve malzeme açısından çeşitli kısıtlılıklara sahip tarihi binalarda ne kadar uygulanabileceği ana problemdir.

İlgili mevzuatta (5378 sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun) "Kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmî yapılar, mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel alt yapı alanları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış ve umuma açık hizmet veren her türlü yapılar bu

Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren yedi yıl içinde özürliülerin erişebilirliğine uygun duruma getirilir” hükmü ile herkesin sorumluluğunu açıkça belirtmiştir [11].

III. AKREDİTASYON

Engelsiz tasarımın tüm insanlar için her mekânda geçerli duruma getirilmesi çalışmaları sonunda “**evrensel tasarım**” adı altında yedi ilke geliştirilmiştir: *kullanımda eşdeğerlik, kullanımda esneklik, basitlik ve anlaşılabilirlik, algulanabilir bilgilendirme, hatanın telafi edilmesi, fiziksel gücün az kullanımı ve yaklaşım ve kullanım ölçü ve mekânı* [21].

Buradan da anlaşılacağı gibi evrensel tasarımın ilk koşulu kullanımda eşdeğerlik, yani akreditasyondur.

Ülkenin dört bir yanında yapılacak olan restorasyon uygulamalarının ulaşılabilirlik açısından kalite değerlendirmesine tabi tutulması ve daha da önemlisi tüm uygulamalarda ortak bir dile olanak veren bir akreditasyon modeli oluşturmak önem arz etmektedir.

Teknolojinin her alanındaki sınırsız ilerleme ile desteklenerek ve bilimsel araştırmalarla elde edilen verilerle sosyal, ekonomik ve teknik alanlarda, kısa süre içinde çok geniş çaplı uygulamaya geçilmesiyle gündeme gelmiştir. Dolayısıyla çıktılarının toplumsal gereksinmelere yanıt vermesi, genel bir kabul görmesi ve süreçlerin yeniden organizasyonu, belirli standartların tartışılmaya başlanmasına neden olmuş, başarı ve gelişimin ölçülebilir ve karşılaştırılabilir veriler üzerinden izlenmesi gereği, uluslararası ortamda akreditasyon çalışmalarını yaygınlaştırmış ve kurumsallaştırmıştır [22]. Bu tanımdan, akreditasyonun muhatap olarak sadece kurumları değil, her türlü uygulama ve düzenlemenin de yeterlilik ve saygınlığına yönelik değerlendirmeye tabi tutulacağı anlaşılmaktadır. Diğer bir deyişle akreditasyon, bir kurum ya da programa kalitesinin onayı olarak, kabul edilmiş standart ve kıstaslara göre ölçülerek verilen bir damgadır [23].

Akreditasyon terimi Türk Dil Kurumu tarafından “kuruluşların, üçüncü bir tarafça belirlenen teknik ölçütlere göre çalıştığına bağımsız ve tarafsız bir kuruluş tarafından onaylanması ve düzenli aralıklarla denetlenmesi” olarak; eş anlamlıları bağlamında *denklik*; Yöntembilimleri Sözlüğü’nde “birbiriyle karşılaştırılabilir ya da birbirine dönüştürülebilir değerlerin eşitliği” olarak; *eşdeğerlik* ise Uygulayım Terimleri Sözlüğü’nde “birbirine eşit değerde olan kavramların niteliği ve nesnelerin yapı bakımından benzerlik özelliği” olarak tanımlanmaktadır [2].

Akreditasyonun asıl gayesi, kalitenin takipçisi olmak ve kalite geliştirme konusunda rehberlik etmekle birlikte [22] program veya kurumun asgari kalite standartlarını sağladığının belirlenmesi ve bu standartlar bağlamında gelişmesini sağlamaktır [24]. Bu sayede kurum veya program, çeşitli yönleriyle belli ölçütlere uygunluğunu ilgili kesimlere ilan etmek üzere belirleyerek kalitenin yükselmesini sağlamaktır [22]. Dolayısıyla kalitede sürdürülebilirliği sağlayan en önemli etkenlerden biridir.

Hamm (1997), akreditasyonun son on yılda edindiği değer ve önemi çeşitli etkenlere bağlamaktadır.

- Kurum ve kuruluşların rekabet halinde kalabilmek için her konuda sürekli değerlendirmeye ihtiyaç duyan **hızlı değişimleri**;
- Birçok kurum ve kuruluşun **güvenilirliğinin** değerlendirilmesi için daha iyi yol”lar için sürekli arayış;
- Her geçen gün gelişmekte olan “liberal yönetim kavramı”nın **kendi kendini düzenleyicilik** lehine yaklaşımları;
- Kurum, kuruluş ve halk için kalitede “**kazan-kazan**” kavramı;

- **Bilgi devriminin** yarattığı “yeni tip kapitalizm”;
- “Uluslararası ticaret ve alış verişin artışı” ile standartların küreselleşmesi [25].

Akreditasyonun 4 ana etkeni:

- 1- Hesap verme sorumluluğu (accountability)
- 2- Kalite artışı (quality improvement)
- 3- Geçerlilik (validation)
- 4- Bilgi (information) [26]

Ulusal ve uluslar arası yeterlilik dışarıdan içeriye değil, ilgili kurumun kendisinden dışına yansıyan bir olgudur [22]. Bu ifade, "standartların küreselleşmesi" [25] mantığı ile de bire bir örtüşmektedir. Uluslararası akreditasyon için öncelikle ulusal akreditasyon alışkanlığını getirmek gerekir [22]. Bölgenin niteliklerinin yükseltilerek halen gündemdeki ulusal ve uluslararası bölgelerle eşdeğer özelliklere sahip duruma getirilmeleri de ancak bu tarz bir düşünce yapısının benimsenmesi ile ulaşılabilecek bir hedeftir.

Bölgenin değil, bölgedeki fonksiyonların, teknik imkanlar ile özel ya da kamu hizmetlerinin akreditasyonu söz konusudur. Akreditasyon tartışılırken resmi ve özel akreditasyon olarak ayırım yapılabilir [26]. “Özel akreditasyon”, gönüllülük esasına dayanan ve “birimin saygınlığını arttırabilecek” otoritelerle bağı olmayan fakat işin resmiyetini de ortadan kaldırmayan bir kavramdır [27]. “Açık akreditasyon sistemleri”ndeysel özel akreditasyon acentelerine otoritelerin alacakları kararlarda rol verilir [26].

Akreditasyonun yaptığı; kurumun ne yapmak istediğini bilmesi, nasıl yapılacağını bilmesi, söylediği ile yaptığının örtüşmesi ve öngörülebilir gelecekte bu şekilde devam edebilmesi için neler beklemesi gerektiğini bilmesini sağlamaktır.

Engelsiz tasarım ile mekânın engelsiz düzenlemesinin temelinde antropometrik ve ergonomik anlamda bir genel kurallar bütünü yer almaktadır. Bu kurallar tasarım girdilerine bağlı olarak belirlenebilir. Tüm engel türlerinin belirlenmiş ve hepsine uygun düzenleme yapılmış olmalıdır. Binanın kendine has fiziki özellikleri her ne olursa olsun, erişim tasarımındaki temel prensipler her zaman geçerlidir [19].

Mimarlıkta ölçünün dayanak noktası insanın kendisidir. “İnsan ölçüsü” ölçü kavramını düzenleyen bir mimari öge ve değerlendirme aracı olarak mimaride kullanıma uygunluğu sağlar. Mimar bir tasarım olayını çözümlerken ölçü kavramını göz önüne almak zorundadır. Mimarlığın temel ve başlıca sorunu olan “işlev” ile birlikte “ölçü” kavramını da ele almak gerekmektedir. Bu iki kavram birbirinin sonucu veya nedenidir. Bunun nedeni, insanın temel olduğu bir ortamda insanın birim olarak alınabildiği ölçü “insan ölçüsü” olmaktadır. Mimari düzenlemelerimizde ölçü, kendi fiziki boyutlarımızla değerlendirdiğimiz bir mekânsal orandır. Bina ve mekânlar, işlevleri doğrultusunda onu kullanan insanlara göre oranlı olarak biçimlendirilir [1].

Mekân düzenlemelerimizi insan ve onun gereksinmelerini karşılamak amacı ile yaptığımızdan, insan için gerekli çevresel koşulların yaratılması ve buna uygun niteliklerin bilinmesi zorunludur [1].

Bu bağlamda gerek uluslararası, gerekse ülkemizdeki çeşitli norm ve standartlar da ulaşılabilirlikle ilgili olarak son derece net ve kesin normatif veriler sunmaktadır. Bunlardan bazıları: *ADA Accessibility Guidelines for Buildings and Facilities (ADAAG) Guidelines for Buildings and Facilities (ADAAG)*, *ANSI A117.1-2003 Accessible and Usable Buildings and Facilities*, *Building Regulations-2000 (Revised 2004) England and Wales Access to and use of Buildings Approved Document*, *City of Hamilton- 2006 Barrier-Free Design Guidelines*, *City of Toronto Accessibility Design Guideline-*

2004, DIN 18025, Normen für Behinderte, DIN 32984 Bodenindikatoren im öffentlichen Raum, ECA - European Concept for Accessibility- 2003 Technical Assistant Manual, ISO/DIS 21542- 2009 Building construction - Accessibility and usability of the built environment ISO/TC 59/SC 16, ICS 91.060.01, SN 521 500- Construction Adaptee Aux Personnes Handicapees, Norme SN 521 500 Avec Guide Construction Adaptee Aux Personnes Handicapees, United nations - Accessibility for the Disabled A Design Manual for a Barrier Free Environment, BS 5619 (1978), IS 4963 (1968), ISO TC/59 WG 1, Bedensel Engellileri Güçlendirme Vakfı Yayını ANSI A 117.1-1980, TS EN 81-70, TS ISO 9386-2, TS EN ISO 10535, TS ISO 10542-1, TS ISO 10542-2, tst 9111 [20].

Dünyada, hemen her konuda olduğu gibi taşınmaz kültür varlıklarının ulaşılabilirliği bağlamında da tüm ülke çapında akreditasyona yönelik en çok çalışma Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılmaktadır. 1990 yılında yürürlüğe giren ADA (Americans With Disabilities Act - Engelli Amerikalılar Kanunu), engelli vatandaşlarına, istihdam ve tüm yapıları çevreye ve hizmetlere ulaşımında karşı karşıya kalabilecekleri ayrımcılığı yasaklama bağlamında çok geniş medeni haklar tanımaktadır. Bu kanun, 1964 tarihli Yurttaş Hakları Kanunu'na (Civil Rights Act) çok ciddi katkılar yapmıştır.

ADA'ya göre tüm yeni ve mevcut binaların fiziksel engelli kişilerin asgari ulaşılabilirlik gereksinimlerini sağlamasını zorunlu kılmaktadır. Kanun, mevcut binalardaki tüm ulaşım düzeylerini tanımlayarak tadilat, yeni yapı ve özellikle de tarihi yapılar bağlamında taşınmazları, önem arz eden malzeme, özellik ve hacimlerini yok etmeden ulaşılabilir yapmayı temel amaç edinmektedir. Bu bağlamda, Mimari ve Ulaşım Engelleri Uyum Kurulu (Architectural and Transportation Barriers Compliance Board) kurulmuş ve bu kuruldan ulaşılabilirlik standartlarını geliştirmesi kanunen zorunlu kılınmıştır. ADA Ulaşılabilirlik Rehberi (ADA Accessibility Guidelines - ADAAG) ADA'nın bu hükümleri doğrultusunda yürürlüğe girmiştir. Bunun dışında taşınmaz kültür varlıklarının korunması konusunda sorumlu federal kurum olan NPS'nin (National Parks Service - Ulusal Park Hizmetleri) Ulaşılabilirlik ve Koruma Kaynak Rehberi (Accessibility & Preservation Resource Guide) bulunmaktadır.

ADA'nın bu faaliyetlerinde Eyalet tarihî Koruma Ofislerine (State Historic Preservation Offices - SHPO), mülk sahiplerinin Ulusal Kayıt'ta listelenmiş ya da yerel tescilli taşınmazlarını en düşük etkiyle en yüksek düzeyde ulaşılabilir hale getirmelerine yardımcı olmada önemli görev düşmektedir. "ADA uyumluluğu"ndan sorumlu herkes SHPO'ların, müdahalelerin yapının tarihi karakterine etkisiyle ilgili yapacağı yorumlarda ADAAG'ın Bölüm 4.1.7.'sine yönlendirilmektedir.

Almanya'da da DIN standartlarının yanı sıra "VDI 6008 Blatt 1: Barrierefreie Lebensräume; Allgemeine Anforderungen und Planungsgrundlagen (Engelsiz Bir Yaşam; Genel Şartlar Ve Planlama Kriterleri)", "VDI 6008 Blatt 2: Barrierefreie Lebensräume; Möglichkeiten der Sanitärtechnik (Engelsiz Bir Yaşam; Sıhhi Mühendislik Olanakları)" ve "VDI/VDE 6008 Blatt 3: Barrierefreie Lebensräume; Möglichkeiten der Elektrotechnik und Gebäudeautomation (Engelsiz Bir Yaşam; Elektrik Mühendisliği Ve Bina Otomasyonu Olanakları) gibi belgeler yoluyla taşınmaz kültür varlıklarının ulaşılabilirliğine yönelik uygulama düzenlemeleri kullanılmaktadır.

Türkiye'de ise kanun ve yönetmeliklerin yere indirgenmesi bağlamında ulaşılabilirliğe yönelik "TS 9111: Özürlü İnsanların İkamet Edeceği Binaların Düzenlenmesi Kuralları", "TS 12576: Şehir İçi Yollar- Özürlü ve Yaşlılar İçin Sokak, Cadde, Meydan ve Yollarda Yapısal Önlemlerin Tasarım Kuralları" ve "TS 12460: Şehir İçi Yollar- Raylı Taşıma Sistemleri Bölüm5: Özürlü ve Yaşlılar İçin Tesislerde Tasarım Kuralları" gibi standartlar mevcut olmakla birlikte, bu belgelerin hiçbirinde taşınmaz kültür varlıklarına yönelik yaklaşım ve ifadeler yer almamaktadır.

IV. SONUÇ

Engelli bireyler için engellerden arındırılmış bir çevre, bu bireylerin toplumun tüm hizmetlerine erişebilirliklerini, dolayısıyla toplumsal yaşama katılımlarını olumlu etkileyecektir. Kaldı ki kentsel mekânlarda engelsiz tasarım sadece engellileri değil, aynı zamanda çocukları, çocuklarıyla birlikte olan aileleri ve kilo, yaş, geçici engel gibi sıkıntıları olan insanları için de çok önemlidir. Ayrıca tüm çalışmaların restorasyon ilkeleri ile uyumlu ve tüm ülke sathında akredite olarak yapılması da en az diğer tüm aşamalar kadar önemlidir.

Akreditasyon kriterleri pek çok parametreleri içermekle birlikte böyle bir akreditasyon gerçekleşmesi her şeyden önde uluslararası standartlarda bilgi üretmekle mümkündür. Değerlendirme kıstasları belirlenmeli ve bu kıstaslara göre değerlendirme yapılmalıdır.

Önce kendi içinde bir akreditasyon sistemi kurularak tüm hatlarıyla tasarlanmış bir düzen içerisinde sürdürülebilirliğinin sağlanması çok önemlidir. Uluslararası bazda yıllardan beri yapılmakta olan başarılı ya da başarısız tüm uygulamaların, yerel koşul ve değişkenler ışığında bir analizi eşliğinde yapılmalıdır. Çünkü yereldeki ölçütlerin belirlenebilmesi için ulusal ve uluslararası ölçütlerin çok iyi bilinmesi ve irdelenmesi gerekmektedir. Özellikle gelişmekte olan bölgelerin hızlı ve dinamik gelişimlerini engelleyecek bir biçime dönüştürülmemelidir.

Akreditasyon yerelden genele doğru olmakla birlikte akreditasyon mantığının empozisi de tam tersi genelden yerele uzanan bir süreçtir. Bu bağlamda konunun iç dinamikleri gereği devlet kurumlarının öncelikle kendi aralarındaki, sonra da kurumların ayrı ayrı kendi iç yapılanmalarının devletin standart bürokratik yapısından ayrı ve farklı yapılandırılması şarttır. Problem gereği çok farklı iki disiplinin aynı paydada değerlendirilmesi ihtiyacı kendini devlet organları arasındaki farklılık ile de belli etmektedir. Konu ulaşılabilirlik bağlamında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nı, taşınmaz kültür varlıkları bağlamında Kültür ve Turizm Bakanlığı'nı ve imar uygulamaları bağlamında Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile ilgili genel müdürlükleri ve Türk Standartları Enstitüsü'nü (dolayısıyla Sanayi ve Ticaret Bakanlığı) ve ilgili mevzuatları ilgilendirmektedir. Dolayısıyla devlet hiyerarşisinde olumlu bir adım atılabilmesi, bu kurumların ciddi anlamda koordinasyonu ile mümkün görünmektedir. Kurumlar arası protokol ile yapılacak düzenlemeler sonucu bakanlıklar arası bir ortak komisyon önerilebilir.

Bu komisyon, tüm ülke çapındaki uygulamalara baz teşkil edecek şekilde ilke kararları ile ana çerçeveyi çizer. A.B.D. örneğinde olduğu gibi akademik bir Uyum Kurulu oluşturularak ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları ile işbirliği ya da entegrasyon sonucu elde edilen onay ve izinleri de denetleyici yerel yönetimlerce gerçekleştirilir.

Bunlara ek olarak ulaşılabilirlik norm ve standartlarının, korunması gerekli kültür varlığı taşınmazlar için özelleştirilmeleri zorunludur. Bunun zorluğu da İmar Kanunu ile ilgili yönetmelik ve standartlara uygun yeni yapılan yapıların aksine daha esnek bir oluşum arz eden yapı tipolojilerine uygun norm ve standartlar bütünü de ancak esnek bir yaklaşımla hazırlanabilecek olmasıdır ki norm ve standart mantığının çok el verebildiği durumlar değildir. Bu da ancak Türkiye özelinde (her ülkenin ve kültürün kendi özelinde olması gerektiği gibi) yerelin şartlarına göre değerlendirilmelidir. Neufert, DIN, ANSI ve bunun gibi küresel standartlar hep kendi özeline uygun standartlar olmakla birlikte Türk standartları da bu standartları kendi özeline dikkate almaksızın derlemektedir. Tüm standartların zaten en başından itibaren Türkiye özelinde hazırlanması gerekmektedir. Bu halde tarihi yapılarıdaki ulaşılabilirlik standartlarının da bu bağlamda ve yerel yaklaşımla hazırlanması şarttır.

V. KAYNAKLAR

- [1] E.F. Arcan, ve F. Evcı, “*Mimari Tasarıma Yaklaşım: Bina Bilgisi Çalışmaları*”, İstanbul: Tasarım Yayın Grubu, 1999.
- [2] TDK (Türk Dil Kurumu), “Büyük Türkçe Sözlük”, <http://tdkterim.gov.tr>, (erişim: 06 Aralık 2012)
- [3] K.F. Yürekli, “*Mimari Tasarımda Belirsizlik: Esneklik / Uyabilirlik İhtiyacının Kaynakları ve Çözümü Üzerine Bir Araştırma*”, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, 1983.
- [4] R. Yamaçlı, “*Mimari Tasarım ve Görsel Çevre Etkileşimi Bağlamında “Yer” Kavramı: İstanbul Edirnekapı-Fatih-Şehzadebaşı Aksı Örneği*”, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları no.1164, Mühendislik- Mimarlık Fakültesi Yayınları no.2, 1999.
- [5] A.H. Maslow, “*A Theory of Human Motivation*”, The Philosophical Library Inc., 1943.
- [6] D. Kuban, “*Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu: Kuram ve Uygulama*”, İstanbul: YEM Yayın, 2000:14.
- [7] M. Sözen, “*Tarihi Kültürel Miras*”, 1976.
- [8] TBMM, “*Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*”, 1982.
- [9] TBMM, 2863 sayılı “*Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu*”, 1983.
- [10] TBMM, 5393 sayılı “*Belediyeler Kanunu*”, 2005.
- [11] TBMM, 5378 sayılı “*Engelliler Hakkında Kanun*”, 2005.
- [12] ÖZİDA (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı), “*Herkes İçin Ulaşılabilirli- ğin İyileştirilmesi-Örnek Uygulama Rehberi*”, Ankara, 2008.
- [13] J. Holmes-Siedle, “*Barrier-free Design-A Manual For Building Designers And Managers*”, Oxford, Butterworth-Heinemann Ltd., 1996.
- [14] M.M. Kars, “*Tekerlekli Sandalye Kullanan Engellilere Yönelik Islak Mekân Düzenlemelerinde Uyarılar*”, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mobilya ve Dekorasyon Eğitimi Anabilim Dalı, 2008.
- [15] İ. Atıcı, “*Fiziksel Engelliler ve Kentsel Mekânın Kullanımı*”, Master Tezi, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Kentleşme ve Çevre Sorunları Bilim Dalı, 2007.
- [16] Eurostat, European Communities, “*Employment of disabled people in Europe in 2002*”, 2003.
- [17] ÖZİDA (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı), “*Yerel Yönetimler İçin Ulaşılabilirlik Temel Bilgiler Teknik El Kitabı*”, Ankara, 2010.
- [18] D.Ç. Gümüş, “*Sorumlu Yerel Yönetim Birimlerinin Özürlülere Yönelik Tutumları*”, Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 2008.
- [19] P.R. Oxley, “*Inclusive Mobility-A Guide to Best Practice on Access to Pedestrian and Transport Infrastructure*”, İngiltere Ulaştırma Bakanlığı Mobilite ve İçerme Birimi,2002.
- [20] Anonim, B, <https://intweb.tse.org.tr/TSEIntWeb/Standard/Standard/Standard.aspx?081118051115108051104119110104055047105102120088111043113104073097107103081101066102086100073109> (erişim 12 Ocak 2012)
- [21] WHO (World Health Organisation), “*International Classification of Functioning, Disability and Health*”, 2001.
- [22] Anonim, “*Uluslararası Akreditasyon*”, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1997.
- [23] K.R. Coffey, “*A Handbook to Guide Educational Institutions Through the Accreditation Process : the ABCs of Accreditation*”, Lewiston, N.Y.: E. Melen Pres, 2004.
- [24] A. Grene, B. Workman, “*Using Work Based Learning and Accreditation to recognise Continuous Professional Development*”, San Fransisco: KHK Ent. Co., 1999.

- [25] M.S. Hamm, *“The Fundamentals of Accreditation”*, Amer Society of Assn, 1997.
- [26] S. Schwarz, ve D.F. Westerheijden, *“Accreditation and Evaluation In the European Higher Education Area”*, Dordrecht: Kluwer Academic, 2004.
- [27] E.A. Hämäläinen, *“The Routledge International Handbook”*, 2001.